

ÇAĞRIŞIMIN DİL ÖĞRENİMİNDEKİ YERİ

Bülent ÇİFTPINAR*

ÖZET

Günümüz insanı, en az bir yabancı dil öğrenmek zorundadır. Ama bunu gerçekleştirmek, her zaman kolay değildir. İnsan beyni, bütün sorunları çözümlenebilir. Beyin kavramının tam anlamı ile çözümlenememiş olmasına rağmen, tüm sorunların çözümünün, beyinde olduğunu biliyoruz. Bu çözümlerden sadece biri de " çağrışım "dır. Benzerlik, zıtlık, zaman ve yer çağrışımlarıyla, yabancı bir dil daha kolay öğrenilebilir ve kullanılabilir.

Anahtar Sözcükler: Dil, çağrışım.

THE PLACE OF ASSOCIATION IN THE LANGUAGE EDUCATION

ABSTRACT

One should learn at least one foreign language in the present-day world. But in this moment, he/it can not so simply realize all. With the brain, the person can solve all problems. But unfortunately the brain won't be solved so far quite exactly. Although is not solved the brain until today quite exactly, we know, that it in the brain some keys, with which one can open some doors. The concept association is one of these.. Similar, kontrastiven and timewise and a learning can spatial associations even better and a foreign language learns more easily and uses.

Key Words: Language, association

GİRİŞ

Yabancı dil öğrenimi, küreselleşen dünyamızın en temel gereksinimlerinden biri haline gelmiştir. Yüzümüzü çevirdiğimiz batıyla, geleneksel bağlarımızın bulunduğu doğu arasında kalarak, gerçekleştirmeye çalıştığımız yabancı dil öğrenimi, hiç de kolay bir olgu değildir. Söz konusu olan tabii ki batı dillerinden birisi. Anadilimizle, öğrenmek istediğimiz dilin, gerek kaynak, gerekse yapı bakımından farklı dil aileleri içinde yer alması, konuyu iyice zorlaştırmaktadır. Yapı ve kaynak bakımından tamamen farklı özelliklere sahip bir yabancı dili, öğrenmenin güçlükleri bilinmektedir. Ancak bu sorun tümüyle de çözümsüz değildir. İnsan; düşünen, konuşan en gelişmiş varlıktır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik, zekaya sahip olmasıdır. İnsan beyni, tüm bilimsel gelişmelere rağmen, günümüzde hala çözümlenememiştir. Beyin, içinde sakladığı bilinmezliklere rağmen, her türlü probleme karşı hazır bir çözümü olan mekanizmadır.

İşte yabancı dil öğrenimini kolaylaştırmamızda bizlere yardımcı olan beynin, işlevlerinden bir tanesi de "çağrışım"dır. En basit yoldan çağrışımı; zihindeki kavramların, birbirlerini hatırlatması, olarak tanımlayabiliriz. Çağrışım (Alm. Assoziation), dil ediniminde ve öğreniminde çok önemli bir kavramdır. Bu sadece ana dil ediniminde değil; yabancı dil öğreniminde de büyük rol oynamaktadır. Çağrışım; bir tek sözcük olabileceği gibi, bir müzik parçası, bir sembol, bir renk, bir isim v.b. her şey olabilir. İnsan beyninde oluşan ve açıklanması pek kolay olmayan bu kavramın dil edinimi ve öğrenimindeki işlevi yadsınamaz. O halde, dil e-

dinimi nedir ?

DİL EDİNİMİ

En basit tanımı ile dil edinimi; insanların, birbirlerini anlayıp, cevap verebilecekleri, birbirleriyle iletişim kurmayı, öğrenmeleridir. (Ramge 1993:1). Ünlü dilbilimciler; N. Chomsky'nin ortaya attığı edim/edinç'i ile F. De Saussure'nin dil/söz kavramları birbirleriyle tam bu noktada örtüşmektedir (İmer 1990:10-11). Burada söz konusu olan dil edinimi, herkeste farklı gelişir.

Jedes Kind, das unter normalen Bedingungen aufwächst, eignet sich im Verlauf weniger Jahre die Sprache seiner Umwelt an. Man sagt auch: Es erwirbt eine erste Sprache. Der natürliche Prozess dieses Erwerbs kann jedoch gestört werden, wenn niemand mit dem Kind spricht bzw. Wenn es keine Gelegenheit hat, andere Menschen reden zu hören. Denn so, wie kleine Vögel sich am Gesang ihrer Artgenossen orientieren.

(Apeltauer 1997:10)

Normal olan her insanın, eğer fiziksel veya zihinsel bir engeli yoksa, kendi dilini öğrenmesi için hiç bir sebep yoktur. Kendi diline tam anlamı ile hakim olan bir insan ise, zekasını, beynini etkin olarak kullanabilir. Bunun sonucu olarak da yabancı dil öğrenimini gerçekleştirebilir. Bir yabancı dil öğrenimi her şeyden önce o dilin yaşanılması ile mümkündür. O yüzden ki, yabancı ülke içinde, o ülkenin dili daha kolay ve kalıcı olarak öğrenilir. Çünkü öğrenen kişi onu hayatın her evresinde yaşamak zorunda kalır. Ama her insan bu im-

* Yrd. Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

kana sahip değildir. O yüzdendir ki; dünyaya bırakılacak en önemli miras olan çocuklarımızın, önceki nesillerden daha iyi yetişmesi ve küreselleşen dünya insanı ile çok daha rahat iletişim kurabilmesi, her şeyden önce tüm kişisel ve toplumsal birikimlerimizi, onlara aktarmamızla mümkün olacaktır. Dil edinimi, kişinin kendisiyle sınırlı olmadan, doğduğu toplum içinden başlayarak, bulunduğu sosyal yapı ve aile çevresine kadar da genişletilebilir. Bir çocuğun dilini etkileyen faktörler inanılmazca kadar çoktur. Suya atılan bir taş, çocuk; etrafında oluşturduğu çemberleri de, onu etkileyen faktörler olarak düşünürsek, ilk ve en önemli etki alanının aile olduğu görülür. Çocuk, dünyaya geldiği aile içerisinde şekillenir. Bu yüzden aile, bireyin hayatında, çok etkili bir kavramdır. Önceleri çocuk aile içerisindeki fertlerin çıkarttıkları sesleri taklit eder ve dil yetisini, dil edinimi boyunca taşır. Hatta son zamanlarda, anne karnında dahi, her sesi duyduğu ve hissettiği iddia edilmektedir. Bu seslerden, ses zincirlerinden oluşan kelimeler ve cümlelerden meydana gelen bu yumak, depolama süreciyle devam eder. Önceleri sessiz ve durağan olan süreç, sadece yükleme, doldurma ile geçer. Başlangıçtaki bu sessizlik ve durgunluk, bir müddet sonra harekete geçer ve devinim başlar (Zang-Pentzer 1998: 13). Bu da konuşma stili veya biçimi olarak adlandırdığımız, kişinin dünyaya açılma penceresidir. Kişi, beynine kazınarak, onun konuşmasına şekil veren bu pencereden dünyayı görür ve ona göre davranış sergiler. Çünkü dil dağarcığındaki kelimeleri kullanarak iletişim kurabilir. Bu kelimeler ise zaman içinde depolanmış kullanıma hazır hale getirilmiştir. Kullanım esnasında da, ilk duyulduğu ana göre, yani çağrışım ile ortaya çıkartılabilir

ÇAĞRIŞIM

Öğrenme ve konuşmadaki en önemli unsurlardan biri; çağrışımdır. Çağrışımlar ister yöresel, ister kişisel olsun, kişinin tüm hayatı boyunca, geldiği sosyal çevrenin bir göstergesi olacaktır. İşte beyinde oluşan ve açıklanması hiçte kolay olmayan, çağrışımların da, bir kuralı vardır. Hadumod Bussmann bu kuralları adlandırarak; her etkinin, bir tepkisi, olduğundan hareketle, her uyarının bir yanıtı vardır (İng. Stimulus-Response ya da Alm. Reiz-Reaktion), diye ifade etmeye çalışmıştır.

Ona göre çağrışımlar, zaman ve yere göre oluşurlar. Bunun anlamı; hangi zamanda ve nerede bir olay yaşanmış ise, daha sonra bulunulan yer veya zaman, geçmişteki anla benzerlik gösterdiğinde gerçekleşir. Olay, çok kısa bir sürede şuur içinde tekrar yaşanarak, kavramlar birbirlerini çağrıştıracaktır (Bussmann

1983:48). Orada kullanılan kelimeler ise, benzer bir ortamla karşılaşıldığında, kendiliğinden ortaya çıkacaklardır.

Çağrışım kavramını ilk olarak, Aristoteles, fikirlere uygulamıştır. Aristoteles; bitişikliğin, benzerliğin ve karşıtlığın, çağrışım yasalarının temelini oluşturduğunu vurgulamıştır. XIX. yüzyılda bazı felsefeciler ve ruhbilimciler bu kavramları yeniden ele almışlardır. Çağrışım, zihindeki bir tasavvurun bir başka tasavvura akla getirmesi olayıdır. Onlara göre; serbest çağrışım, fikir çağrışımı ve sözel çağrışımdır, diye sınıflanabilir. Aynı kavram, S. Freud'da, hastalarından birinin düşünce akışına müdahale etmemesini ve serbestçe konuşmasına izin vermesini istemesi ile başlar. Bundan sonra, Freud'un serbest çağrışım yöntemi benimsenerek, 1898 yılından itibaren, psikanaliz tedavisinin temel kuralı olan bilinç araştırılmalarında kullanılmaya başlandı. Jung da bireysel mizaç yanıtlarına dayanarak ve kendi serbest çağrışım yöntemini uygulayarak benzer bir psikanaliz yorumlaması ortaya koymuştur.

Aristoteles, çağrışım kavramını ilk kez fikirlere uygulayarak; benzerliğin ve karşıtlığın çağrışım yasalarının temeli olduğunu belirtmiştir. XIX yüzyılda felsefeciler ve ruhbilimciler bu kavramları tekrar ele alırlar ancak fikir çağrışımı, ruhbilim alanında giderek daha az kullanılır olmuştur.

-Sözel çağrışımlar da, kişiye bazı sözcükler sunulması ve her sözcüğe ilişkin olarak, aklına ilk gelen sözcüğü söylemesi istenmektedir. Bu alanda yapılan araştırmalardan elde edilen verilerin en ilginç ise; sonuçlar arasındaki tutarlılıklar, olmuştur. Çağrışım kavramının temel yasalarının (benzerlik, zıtlık, bitişiklik, v.b. gibi.) hepsine uygulandığı ve alınan sonuçların hemen değişmediği saptandı. Ancak aralarında dilsel, kültürel özellikler ve yaş açısından farklılıklar olan gruplarda ise sonuçlarda çeşitlenmeler olduğu ortaya çıkmıştır. Yine de bu çeşitlenmeler arasında bir tutarlılık gözlenmektedir.

Yapılan deneylerden alınan sonuçlar, her bireyin sözcük dağarcığının oluşumuna aktarılabilir. Böylece iletici sözcükle (kişiye yöneltilen ilk sözcük) yanıt sözcük arasında, nicelik açısından bir çağrışım değerinin var olduğu söylenebilir. Bu çağrışım değeri ile kişinin bellek, algı, dil, kültür ve bunların benzeri olaylardan gözlemlerle elde edilmiş diğer ruhbilimsel parametreler arasında bağ kurulabilir. İşte çağrışım olgularının doğrudan yorumlanması, her öznenin zihninde, sözcüklerin basit bir tasarımı ve bu tasarımlar arasında belli güce sahip bir bağlantının, yani kuramsal anlamı ile bir çağrı-

şımın bulunduğu gerçeğidir.

Son araştırmalar, çağrışımcıların ortaya koyduğu şemaları daha da karmaşıklaştırmalarına ve yeni çağrışımcı bir akım yaratmalarına neden oldu. Bu yeni anlayış "yaftalı" çağrışımlar kavramına dayanır. Çağrışımcılık Stuart Mill'in çalışmaları ile gelişti. Bu kurama göre; ruhsal yaşamın işleyişi, istencin işe karışması söz konusu olmadan, bilinçte birbirini izleyen fikirler arasında bir çekim olduğu varsayımdır. Fikirler bitişiklik (masa-sandalye) karşıtlık (beyaz-siyah) ve otomatik çağrışım yolu ile birbirlerini çekerler. Bu görüşleri deneysel ruhbilim yöntemleri ile inceleyen ünlü Alman ruhbilimci Wilhelm Wundt savunmuştur.

Herbert Spencer, çağrışım felsefesine evrim ve kalıtım fikirlerini getirerek yeni bir boyut kazandırmıştır. Buna göre, canlı varlık kendi çevresinin tüm değişimlerinden nasıl etkilenir ve onları yansıtırsa, düşünen varlık olan insan da; çevresel, birbirini izleyen ve eş zamanlı olayları öylece yansıtırsa gerektir: "zeka, dış gerçekle bir ilişkidir" der. Çağrışım, asıl nedensellik prensibini açıklamaya çalışır. Çevresel olayların birbirini takipte gösterdikleri düzenli sıra, zihinde, olay fikri ile, neden fikrini güçlü bir şekilde birbirine bağlamıştır. Kısaca her olayın bir takım şartların değişmez sonucu olduğu zihnimize yerleşmiştir. Christian Wolff ise; göstergelerden yola çıkarak çağrışımı söyle tanımlamıştır. Eğer iki şey, değişmez bir şekilde, birbiriyle eşit ya da biri diğerini takip ediyorsa, biri diğerinin göstergesidir. Biz birini görünce diğerini hatırlarız, biri diğerini çağrıştırır. Bu çağrışım anlayışını kelimelere uygulayarak şöyle yorumlamıştır:

Birinci Şey	İkinci Şey
Duman	Ateş
Solgun yüz	Korku
Kar	Kış
Güneş	Yaz

Birinci kelime genellikle ikinci kelimeyi çağrıştırır.

Çağrışım, farklılıklar gösteren bir kavramdır. Belli bir sınıflama yapmamız gerekirse temelde üç başlık altında toplanır:

1. Benzerliklere göre oluşan çağrışımlar
2. Zıtlıklara göre oluşan çağrışımlar
3. Yakınlıklara (Bitişiklik) göre oluşan çağrışımlar

BENZERLİKLERE GÖRE OLUŞAN ÇAĞRIŞIMLAR

Pilot-Uçak
Oyuncak-Çocuk

Sandalye-Masa
Ev-Aile
Çayır-yeşil hali

ZITLIKLARA GÖRE OLUŞAN ÇAĞRIŞIMLAR

Beyaz-Siyah
Doğmak-Ölmek
Kabul etmek-Reddetmek
İnce-Kalın
Sıcak-Soğuk

YAKINLIK (BİTİŞİKLİKLERE) GÖRE OLUŞAN ÇAĞRIŞIMLAR

Sabah-Öğle
Anne-Çocuk
Soğuk-Kış

Yukarıdaki sandalye-masa örneğinde, benzer özellikler taşıyan nesne ve kavramların birbirlerini çağrıştırdıkları gerçeği değişik gruplar üzerinde tekrar denenmiş olsa bile, sonucun pek değişmediği saptanmıştır. Zıt veya karşıt anlamlı kelimelerin de birbirlerini çağrıştırdığı fikrine varırız. Örneğin "beyaz" kelimesinin bizde "siyah"ı, "yaşamak" kelimesinin "ölmek" kelimesini, "kabul etmek" ise "reddetmeyi", "ince" kelimesinin ise "kalın" kelimesini çağrıştırdığı da bir gerçektir. Theodor Lewandowski de aynı biçimde şekillenen, bu zıtlık ve benzerliklerden hareketle, çağrışımı; "şuur içersindeki kavramlarla, bu kavramları ad olarak taşıyan kelimelerin, duyguların veya fikirlerin birbirleri ile olan ilintisinden oluşan prensiptir" diye tanımlar (Lewandowski 1990:99). Benzerlik veya zıtlıklar birbirlerini çağrıştırmaya bir neden oluştururlar. Bir çağrışım kişiden kişiye göre değişebileceği gibi, yaşa göre de, farklılıklar gösterebilir. Büyükler için farklı bir anlam taşıyan bir nesne, yaşça küçük olanlar için daha farklı anlamdadır. Örneğin "masa" kelimesi büyüklerde "sandalye"yi çağrıştıran, küçükler için "yemek" kelimesini çağrıştıran olabilir. Büyükler için "tren" kelimesi "seyahat"i çağrıştıran olabilirken, küçükler için, oyunu çağrıştıran olabilir. "para" kelimesi büyükler için "ekmeği" çağrıştıran olabilirken, küçükler için ise bakkaldan veya marketten alınabilecek, "şekerli yiyecekler"i çağrıştıran olabilir.

ÇAĞRIŞIMIN DİL ÖĞRENİMİNDE KULLANIMI

Kişisel bir kavram olan çağrışım, aile içerisinde oluşabileceği gibi, çevre, özellikle de arkadaş çevresinde oluşabilir. Ama sosyalleşmenin gerçekleştiği en önemli yer olarak kabul ettiğimiz okulların da, bunda çok büyük bir rolü vardır. Ayrıca sosyalleşmenin yeni okulu ola-

Çağrışımın Dil Öğrenimindeki Yeri (74-78)

rak görebileceğimiz, günümüz medyasının; özellikle televizyonun bu konuda işlevi yadsınmaz bir gerçektir. Kişi kendi anadilindeki çağrışımaları önceden gözlediği davranış kalıplarını beyinde depolar. Bunu, kimi zaman anlık bellekte (sensorische Gedächtnis; engl. sensory information storage) depolar ve çok kısa bir süre içinde unuttur. Diğer bellek ise anlık belleğe göre biraz daha uzundur. Bunu da kısa zamanlı (Kurzzeits-gedächtnis; engl. short term memory) bellek diye adlandırabiliriz. Kişi buraya kısa zaman içerisinde unutmaması gereken, ama daha sonra silmek mecburiyetinde olduğu bilgileri depolar. Üçüncü ve en önemli olan ise uzun zamanlı bellektir (Langzeitsgedächtnis; engl. long term memory) (Bussmann 1983:265) ki, buraya unutulmaması gereken bilgiler depolanır. Konumuzun temelini teşkil eden, dilin de bu uzun zamanlı belleğe depolanması gerekir, çünkü yaşam boyunca kullanılacak olan dil, ancak böyle bir yere yakışır.

Çağrışım, kişiden kişiye farklılık gösterir. Ancak, insanın dünyaya bakışı, içinde yaşadığı toplumun penceresi olan, dil ile mümkündür. Bu yüzden de, Humboldt'un; "bir toplumun dili, o toplumda yaşayan insanların, düşünce dünyalarını etkiler" fikrinden hareketle, çağrışımın da kişisel olmadığını, söyleyebiliriz. Aynı fikirden hareketle, ana-dilini konuşan insanlarla, herhangi bir yabancı dili öğrenen insanlar arasında da, çağrışım konusunda farklılık olmayacağını söyleyebiliriz. Öğrenmenin de, öğretilmesi gereklidir. Kanımca yabancı bir dil öğrenmenin de sınırı ve yaşı yoktur. Yabancı dil öğreniminde de belli dilsel ifadelerin, beyindeki olguları birleştirmesi ancak çağrışım yoluyla mümkün olabilir. Yabancı dil derslerinde, kelimeler, cümleler ile veya cümle formları içinde kişiye sunularak çağrışım mümkün hale getirilebilir (Neuer ve Hundfeld 1993: 37).

Çağrışımın, kültürler arası farklılığını kabul ederek, aynı kültür içinde yaşayan insanlarda da farklılık göstereceğini de kabul etmek gerekir. Örneğin aynı kültür içindeki, farklı toplumsal katmanlardan gelen öğrenciler arasında, yabancı dildeki herhangi bir kelime üzerinde bir anket yapılırsa, sonuçta çok büyük farklılıkların olabileceği gözlemlenebilir (İmer 1990:7). Eğitim görmüş aile içinde yetişen bir çocuk ile, eğitim imkanından tam olarak yararlanmamış bir aile içinde yetişen çocuk arasında da çağrışım konusunda farklılık olması doğaldır. Çünkü eğitim görmüş bir aile içinde yetişen çocuk, genelde gazete okuyan, güncel olayları değerlendiren ve hatta bunlar üzerine fikir alışverişinde bulunan bir anne-babaya sahipken, eğitim görme imkanından tam olarak yararlanmamış bir aile içinde yetişen bir ço-

cuk, sadece sabah ve akşam yüzlerini görebildiği, gazete okuyama imkanına dahi sahip olmayan bir aileye mensuptur. Çocuk her zaman kendisine bir model seçer. Bu model aile içi olabileceği gibi, aile dışında da olabilir. Eğer aile içinde konuşmayan veya fikir alışverişini göremediği bir model seçerse, konuşmaktan ve hatta düşünmekten kaçarak hayatına devam edecektir. Sınırlı dilsel ifadeler ile kendini ifade eden çocukta, gözlemlenebilecek diğer bir eksiklik ise, cümle kuruluşlarındadır. Cümle sonları açık ve net değildir. Bu eksiklik kendisini konuşmadaki tonlamalarda da gösterir. Bir başka ayırıcı faktör ise; cinsiyettir. Toplum oluşturan kadın ve erkek cinsleri de (Frauen-Maennersprache) dili kullanım bakımından ayırım gösterir (Selen 1989:7). Cinsiyetlere göre de dil kullanımında bir farklılık olduğuna göre, (Çiftınar 2000: 4) çağrışım da, bu farklılıkların kendisini göstereceği bir gerçektir. Gözden kaçırılmaması gereken diğer bir konu ise yaştır. Yabancı dil öğrenenlerin, yaşlarına göre konu tespiti yapılmalı ve ona göre çağrışım yapacak kelimeler seçilmelidir. Örneğin "top" kavramının, çocuktaki çağrışımı, rengi olan "kırmızı" iken, yetişkin bir insandaki, çağrışımı "futbol" "meslek veya çok para" olmaktadır. Çocuktaki "ekmek" kavramı "yemeği" çağrıştırmakla, yetişkinde ekmeğin çağrışımı, "ekmek parası/iş" olmaktadır. Çocuktaki "yumuşak" kavramın çağrışımı "yastık" olurken, yetişkinde "sert" olmaktadır. Çocuklardaki çağrışım daha çok renk, yemek, gibi (syntagmatische Beziehung) konuyla ilintili bir devam şeklindeyken, büyüklerdeki çağrışım daha çok (paradigmatische Beziehung) birinin diğerinin yerine kullanılabileceği, dikey ilişki şeklinde kendini göstermektedir (Lewandowski 1994:1131, Pelz 1982:83-84).

SONUÇ

Bu sebeplerden dolayı, yabancı dil öğretiminde, kullanabileceğimiz çağrışım kavramı, çok etkili olabilir. Öğrenilen yabancı bir kelime, tekrar edilmemesi halinde, çok kısa bir süre içinde beyindeki yerini terk eder. Eğer biz onu çağrışım ile, bir başka kelime veya kavram ile birbirine bağlayabilirsek, akıldan çıkmaması sağlanır ve unutulması da kolay olmaz. Bunu yaparken de, kişinin algılayabileceği ve kavrayabileceği kavramları kullanmamız gerekmektedir. Örneğin İngilizce'deki benzer kelimelerden hareket ederek; Pen ve Pencil çoğu kez karıştırılabilen iki kelimedir. Eğer bunlardan sonu -cil ile biten kelimenin silinebilen anlam taşıdığı düşünülürse, kurşun kalem olduğu hatırlanacak, anlam karmaşasına düşürmeyecek, kalıcı bir çağrışım sağlayacaktır. Diğer benzer kelime çifti; soap ve soup. Yazımda hata yapılması kaçınılmaz bu kelime çiftini sağlıklı bir

şekilde hafızaya yerleştirmemiz ise, yuvarlak harflerden oluşan "soap" kelimesinin üstünden çıkan sabun baloncuklarıyla, diğerini ise "so-up" içinde bulunan "u" harfinin çorba kasesine benzetilmesi şeklinde, aktardığımız taktirde, öğrenen kişide kalıcı olacaktır. Hatırlamak istendiğinde ise hangi kelime, hangi kavrama ait olduğunu şuur içinde çok çabuk çağrışımla gerçekleşecektir. Bu iki basit örnekten hareketle, diyebiliriz ki; eğer yabancı dil öğretmenleri, sadece kelimeleri kullanmak yerine, onları, çocukların gözünde renkli resimler haline getirebilirler, ya da duygu yüklü, çok ilgi çekici kavramlar şeklinde kullanarak, başarılı çağrışımlarla birleştirebilirlerse, kalıcı olmasını sağlamış olurlar.

KAYNAKLAR

Ailes R ve Krausher J (2000) Mesaj Sızdınız, Güçlü Bir İletişimci Olmanın Yolları, Sistem Yayınları, İstanbul.
Apeltauer E (1997) Grundlagen des Erst-und Fremdspracherwerbs, Verlag Langenscheidt,

Berlin.

Bussmann H (1983) Lexikon der Sprachwissenschaft, Alfred Kröner Verlag, Stuttgart.
Çiftçınar B (2000) Die Deutschen Lehnwörter In der Türkischen Schriftlichen Presse, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.
İmer K (1990) Dil ve Toplum, Gündoğan yayınları, Ankara, 1990.
Lewandowski T (1990) Linguistisches Wörterbuch I, Quelle & Meyer Verlag, Heidelberg/Wiesbaden.
Pelz H (1982) Linguistik für Angaenger, Hoffmann&Campe Verlag, Hamburg.
Ramge H (1993) Spracherwerb, Grundzüge der Sprachentwicklung des Kindes, Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
Selen N (1989) Toplumsal Dilbilime Giriş, Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları, Eskişehir.
Zang R & Peltzer A (1998) Die Diagnose des frühen Fremdspracherwerbs, Günter Narr Verlag, Tübingen. ■